

1920-2000

Ο ΣΔΓ. συμπληρώνει 80 χρόνια κοινωνικής προσφοράς
με αγώνες πάντα πρωτοποριακούς
για την Ισότητα των Φύλων

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ: ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΜΙΑΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΙΑΣ*

της Αλίκης Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου

Αγαπητοί φίλοι και φίλες,

Απευθύνω σε όλους και σε όλες σας τις θερμότερες ευχές μου για υγεία, ευτυχία και προκοπή. Εύχομαι για τον κόσμο ειρήνη και περισσότερη δικαιοσύνη, σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που σημαίνει και της ισότητας των φύλων.

Το θέμα μας το ξέρετε. Είναι ακριβώς ένας σύντομος απολογισμός του τί έγινε αυτό τον αιώνα σε σχέση με τη θέση της γυναίκας στον κόσμο. Τί κερδίσαμε, τί χάσαμε, αν χάσαμε.

Ο αιώνας αυτός άρχισε βρίσκοντας τη γυναίκα σε μία θέση υποτελούς φύλου. Πα'όλες τις προσπάθειες που είχαν εμφανιστεί και πριν από τον αιώνα αυτό, όταν ο αιώνας μπήκε οι γυναίκες δεν ήταν καθόλου μα καθόλου

σε αξιοζήλευτη θέση. Άλλωστε δεν ήταν μόνο θέμα γυναικών, διότι το θέμα της θέσης της γυναίκας έχει σχέση και με τη γενική κατάσταση μιας κοινωνίας. Πολλές κοινωνικές κατηγορίες βρεθήκανε καταπιεσμένες στην αρχή του αιώνα. Ανάμεσα σ'αυτές οι λαοί που τελούσαν υπό αποικιοκρατία, μία τρομερή πληγή για ολόκληρες ηπείρους. Αλλά και όπου δεν υπήρχε αποικιοκρατία, υπήρχαν φοβερές ρατσιστικές διακρίσεις. Οι μαύροι ήταν δεύτερης ή τρίτης κατηγορίας άνθρωποι, ή μάλλον αντικείμενα, σε πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένων και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Γενικότερα δε ο εργοδότης ήταν ο αφέντης, ο οποίος χειριζόταν τους εργαζόμενους κατά τρόπο εντελώς απαράδεκτο για τις σημερινές μας αντιλήψεις. Όλες αυτές ήταν καταστάσεις που δημιουργούσαν αντιδράσεις, και όταν πρωτομπήκε ο 20ος αιώνας οι αντιδράσεις αυτές άρχισαν να οργανώνονται καλύτερα.

* Η ομιλία αυτή έγινε στην πρωτοχρονιάτικη εκδήλωση του Συνδέσμου, στις 24-1-2000

Πρέπει να πω ότι οι γυναίκες ειδικά άρχισαν ήδη από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα, του 19ου, όχι απλώς να αντιδρούν (αντιδράσεις υπήρχαν και πριν), αλλά άρχισαν να οργανώνονται σε σωματεία. Οι σκανδιναβικές γυναικείες οργανώσεις έχουν ηλικία άνω του αιώνα. Και ακόμη πρέπει να πω ότι η μεγάλη ώθηση για τη συμμετοχή των γυναικών στα κοινά – μη σας φανεί παράδοξο – ξεκίνησε από χώρες οι οποίες ήταν εντελώς καινούργιες. Δηλαδή οι γυναίκες απέκτησαν πολιτικά δικαιώματα στη Νέα Ζηλανδία (1893), στην Αυστραλία (Δ. Αυστραλία, 1899) και σε κάποιες πολιτείες των Ηνωμένων Πολιτειών, που ακόμη δεν ήταν πολιτείες των Ηνωμένων Πολιτειών, γιατί τότε δεν είχαν συγκροτηθεί οι «Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής». Το Γουαϊόμινγκ είχε ήδη από το 1869 παραχωρήσει δικαιώματα πολιτικά στις γυναίκες ίσα με τους άνδρες.

Αρχές του αιώνα λοιπόν μπήκαν στην πρωτοπορεία και όλες οι καινούργιες χώρες. Γιατί αυτό το φαινόμενο; Νομίζω ότι η εξήγηση είναι διττή. Ο πρώτος λόγος είναι ότι σ'αυτές τις χώρες είχαν μοχθήσει από κοινού πρόσφατα άνδρες και γυναίκες, για να τις δημιουργήσουν. Δεύτερο, διότι δεν είχε προλάβει να δημιουργηθεί η προκατάληψη που υπήρχε στις παλιές χώρες για το ότι οι άνδρες είναι το πρώτο φύλο και οι γυναίκες το δεύτερο.

Οι γυναικείες λοιπόν οργανώσεις άρχισαν να φουντώνουν. Σημαντικό γεγονός είναι ότι το 1902 δημιουργήθηκε πλέον διεθνής ένωση γυναικείων οργανώσεων, η παγκόσμια οργάνωση International Alliance of Women, η οποία και σήμερα είναι εξαιρετικά ζωντανή και σπουδαία εις τον ΟΗΕ. Αρκεί να σας πω τούτο, για να καταλάβετε. Η Διεθνής Εταιρία Ποινικού Δικαίου είναι δεύτερης κατηγορίας συμβουλευτικό μέλος του ΟΗΕ, η Διεθνής Εταιρία Εγκληματολογίας είναι δεύτερης κατηγορίας, η Διεθνής Αμνηστία είναι δεύτερης κατηγορίας, αλλά η Διεθνής Ένωση Γυναικών είναι πρώτης κατηγορίας συμβουλευτική οργάνωση του ΟΗΕ. Και όταν συμπληρώθηκαν τα 50 χρόνια του ΟΗΕ, μας έστειλαν έγγραφο με την έκφραση της ευγνωμοσύνης του, διότι στα 50 χρόνια της λειτουργίας του η οργάνωση αυτή προσέφερε εξαιρετικές υπηρεσίες για την προώθηση των μεγάλων κοινωνικών προβλημάτων σε ολόκληρη τη σφαίρα.

Η οργάνωση λοιπόν αυτή, η οποία άρχισε με λίγα μέλη από διάφορες χώρες στην Ουάσιγκτον των Ηνωμένων Πολιτειών, σιγά σιγά εφούντωσε και έχει σήμερα μέλη, όπως και άλλες οργανώσεις διεθνείς, και γυναικείες και μη γυναικείες, σε όλες τις ηπείρους, και στις πλέον απόθλιες χώρες. Αυτή η οργάνωση έχει ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, και γι'αυτό την αναφέρω ιδιαίτερα σε σχέση με όλες τις άλλες διεθνείς γυναικείες οργανώσεις, οι οποίες και αυτές έχουν συμβουλευτική ιδιότητα στον ΟΗΕ. Είναι η μόνη καθαρά και αποκλειστικά φεμινιστική οργάνωση. Ο τίτλος της είναι «Διεθνής Ένωση Γυναι-

κών, ίσα δικαιώματα, ίσες υποχρεώσεις». Άλλες γυναικείες οργανώσεις έχουνε πολλαπλούς σκοπούς, ανάμεσα σ'αυτούς μερικές ασχολούνται και με τα δικαιώματα της γυναίκας. Είναι διαφορά. Η ΔΕΓ είναι η μόνη καθαρά φεμινιστική οργάνωση. Αποκλειστικά φεμινιστική. Όπως και ο Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, ο οποίος ιδρύθηκε το 1920, και από τότε αρχίζει καθ'αυτό η ιστορία του φεμινισμού της Ελλάδας.

Δεν θέλω να υποτιμήσω τη μεγάλη συμβολή της Καλλιρρόης Παρέν, η οποία προηγήθηκε χρονικά. Αλλά εκείνη άρχισε κυρίως με την εκπαίδευση των γυναικών, για να μπορέσει να τις εισαγάγει στη ζωή και να τις απελευθερώσει. Και ορθώς. Από κει και πέρα όμως η μεν Καλλιρρόη Παρέν εξέδωσε μια σπουδαιότατη εφημερίδα – ανάρπαστη γινότανε την εποχή της στην Πλατεία Συντάγματος – με τίτλο «Η Εφημερίς των Κυριών», ενώ ο Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, λίγο αργότερα, το 1923, άρχισε την έκδοση του περιοδικού «Ο Αγώνας της Γυναίκας». Από το «Εφημερίς των Κυριών» στο «Αγώνας της Γυναίκας», καταλαβαίνετε τη διαφορά νοοτροπίας. Σέβομαι και πάντα αποτίω φόρο τιμής στην πρωτοπόρο Καλλιρρόη Παρέν, σέβομαι και αποτίω φόρο τιμής στη δασκάλα όλων μας, την Αύρα Θεοδωροπούλου, η οποία ίδρυσε το Σύνδεσμο για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, καθαρώς φεμινιστικό σωματείο, το οποίο φέρει και αυτό μετά τον τίτλο του τον ίδιο υπότιτλο που έχει η Διεθνής Ένωση Γυναικών, «Ίσα Δικαιώματα, Ίσες Υποχρεώσεις».

Αυτή η διεθνοποίηση του αγώνα υπήρξε πολύ σημαντική. Αλλά δύο γεγονότα θλιβερότατα στον κόσμο όλο έδωσαν εν τούτοις ώθηση και στην πρόοδο των γυναικών αλλά και πολλών καταπιεσμένων κοινωνικών ομάδων. Είναι ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος και ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Ο πρώτος έκανε φανερές όλες τις τρομερές ικανότητες των γυναικών που οι άνδρες δεν υποπτεύονταν. Οι γυναίκες αντικατέστησαν τους άνδρες, οι οποίοι ήταν στο μέτωπο, σε όλες τις δουλειές και, επί πλέον, κρατούσαν και τις οικογένειες και περιέθαλπαν και τα ορφανά του πολέμου. Κάτι το αφάνταστο. Θα είχε χαθεί ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος, εάν οι γυναίκες δεν είχαν παίξει το ρόλο που έπαιξαν. Γι'αυτό μόλις τέλειωσε ο παγκόσμιος πόλεμος στην Αγγλία, όπου προηγουμένως γίνονταν μάχες μεταξύ κυβέρνησης και σουφραζετών, με φυλακίσεις των σουφραζετών, με αγώνες φοβερούς και τρομερούς, πρέπει να πω ότι η Αγγλία από ευγνωμοσύνη παρεχώρησε αμέσως, το 1918, δικαιώμα ψήφου στις γυναίκες, αναγνωρίζοντας έτσι την αξία τους και τη συμβολή τους στον α-γώνα.

Το ίδιο έκαναν και οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Αλλά και η Γερμανία, η Δημοκρατία της Βαϊμάρης, έδωσε στις γυναίκες δικαίωμα ψήφου. Όχι όμως οι άλλες χώρες.

Δυστυχώς, ύστερα από λίγο άρχισε μία στροφή πολύ κακή για τις γυναίκες, ιδίως στη Γερμανία, και από εκεί και σε άλλες χώρες, οι οποίες εξήλευαν και εθαύμαζαν το ολοκληρωτικό καθεστώς του ναζισμού, τη δύναμη που έδειχνε εξωτερικά, τη στρατιωτική ισχύ της. Ο ναζισμός, ο οποίος είχε καταργήσει τις ελευθερίες του ατόμου, ανδρών και γυναικών, ειδικά στις γυναίκες έδωσε πρωταρχικά το ρόλο παραγωγού άφθονου κρέατος για κανόνια. Διότι ετοίμαζε το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και χρειαζόταν στρατιώτες. Η αναπαραγωγική λειτουργία ήταν η πρώτη για τις γυναίκες της Γερμανίας.

Και έρχεται ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Ο πόλεμος αυτός, εκτός του ότι απέδειξε ακόμη μια φορά τις ικανότητες των γυναικών σε όλους τους τομείς της ζωής και της δράσης, τη μαχητικότητα τους, τη συμβολή τους, τη δυνατότητά τους να κάμουν οποιαδήποτε εργασία, και εκείνες τις εργασίες που θεωρούνταν οι λιγότερο «γυναικείες», την περίθαλψη όλων των πασχόντων και των τραυματιών μέχρι και την πρώτη γραμμή του πυρός, πρέπει να πω ότι έφερε μία γενικότερη αλλαγή νοοτροπίας στον κόσμο όλο. Όχι μόνο για τις γυναίκες. Για όλες τις καταπιεσμένες κοινωνικές ομάδες.

Η νέα αυτή νοοτροπία αποκρυσταλλώθηκε στην Παγκόσμια Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948, που είναι το σπουδαιότερο κείμενο του αιώνα αυτού. Για πρώτη φορά αναγνώρισε και κήρυξε ότι ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε κάθε χώρα δεν είναι υπόθεση της κάθε χώρας, είναι υπόθεση όλων των χωρών του κόσμου, είμαστε όλοι συνυπεύθυνοι για το τί γίνεται σε κάθε χώρα. Και όχι μόνο τούτο. 80 και άνω διεθνείς συμβάσεις επηκολούθησαν αυτής της Διακήρυξης, που επιγασαν από άρθρο προς άρθρο αυτής της Διακήρυξης, που έχει όλα κι όλα 30 άρθρα.

Από αυτές όλες τις συμβάσεις λοιπόν προκύπτει ότι όχι μόνο ελέγχει κάθε κράτος τί κάνει το άλλο κράτος για τα δικαιώματα του ανθρώπου, αλλ' ότι για πρώτη φορά αναγνωρίστηκε στον πολίτη το δικαίωμα να καταγγέλλει σε διεθνή όργανα κράτη, και την ίδια του τη χώρα, εάν καταπατώνται τα ανθρώπινα δικαιώματά του. Στη συνέχεια, ιδρύθηκαν όργανα προ των οποίων καταφεύγει ο πολίτης, για πρώτη φορά φορέας δικαιωμάτων διεθνούς δικαίου, και καταγγέλλει και προκαλεί την κατάδίκη χωρών οι οποίες καταπατούν τα ανθρώπινα δικαιώματά του.

Εκείνο ακόμη που άλλαξε, και φέρει πλέον μετά την παγκόσμια διακήρυξη νέα κατάσταση στον κόσμο εν σχέσει ειδικά με τις γυναίκες, είναι ότι ο ΟΗΕ υιοθέτησε πλέον το θέμα της ισότητας των φύλων ως πρώτης προτεραιότητας θέμα. Η Ελεονόρα Ρούσβελτ, ενεργότατο και πολύ φωτισμένο μέλος της επιτροπής που συνέταξε την Παγκόσμια Διακήρυξη, με επιστολή της ζητάει την

ίδρυση Επιτροπής της θέσης της Γυναίκας στον ΟΗΕ. Η επιστολή αυτή εστάλη ήδη το 1946. Αυτή η Επιτροπή της θέσης της Γυναίκας έδωσε, στη συνέχεια, μεγάλη ώθηση στο θέμα.

Το έργο που επηκολούθησε είναι τεράστιο. Το 1952 ψηφίζεται από τον ΟΗΕ η Διεθνής Σύμβαση ίσων Πολιτικών Δικαιωμάτων Ανδρών και Γυναικών και ίσης πρόσβασης σε όλα τα αξιώματα και σε όλες τις Δημόσιες Υπηρεσίες. Εμείς οι Ελληνίδες ξέρουμε τί σημαίνει αυτό. Ως τότε είμαστε αποκλεισμένες σχεδόν από όλα τα επαγγέλματα, και ας είχαμε πτυχία. Το άριστα μιας γυναίκας δεν άξιζε όσο το ταληράκι ενός άνδρα. Δεν μπορούσε να διαγωνιστεί ούτε για δικαστής, ούτε για τη Διπλωματική Υπηρεσία, ούτε για την Αρχαιολογική Υπηρεσία, ούτε για το Χημείο του Κράτους. Όλα ήταν εκτός της δυνατότητας της γυναίκας, διότι η γυναικεία της βιολογική ιδιότητα την καθιστούσε ακατάλληλη για όλες αυτές τις θέσεις. Αν ήταν ακατάλληλη, φάνηκε από τη συνέχεια. Εν πάση περιπτώσει, αυτά καταργεί η Σύμβαση του ΟΗΕ του 1952, την οποία κύρωσε η Ελλάδα, με τις πιέσεις των τότε γυναικείων οργανώσεων, με αποτέλεσμα όλα αυτά τα εμπόδια να αρθούν και, επί πλέον, να αναγνωρισθούν ίσα πολιτικά δικαιώματα στις Ελληνίδες. Η Σύμβαση αυτή είναι ένας σταθμός στην παγκόσμια ιστορία της γυναίκας και στην ιστορία της Ελληνίδας ειδικότερα.

Από 'κει και πέρα ο ΟΗΕ εργάστηκε ακάματα για την ισότητα των φύλων. Το 1975 κήρυξε το Διεθνές Έτος της Γυναίκας, και το 1975 έως 1985 τη δεκαετία της γυναίκας. Το τί αποφάσεις και διατάξεις βγήκανε για την ισότητα δεν φαντάζεστε. Αυτό που ίσως δεν το φαντάζονται και εκείνοι που αναμινύονται στα θέματα αυτά είναι ότι τα πλείστα κείμενα του ΟΗΕ είναι σχεδόν κατά λέξη, πάντως κατ' ουσίαν, παρμένα από το μανιφέστο της Διεθνούς Ένωσης Γυναικών – αυτής που σας είπα πριν –, που είναι πρώτης κατηγορίας συμβουλευτική οργάνωση στον ΟΗΕ και στην οποία ανήκουμε. Αυτή το 1902 εξέδωσε ένα μανιφέστο που ουσιαστικά και σήμερα είναι σύγχρονο.

Δεν είναι σύμπτωση αλλά σύμπτωμα που το Ελληνικό Σύνταγμα του 1975 για πρώτη φορά θεσπίζει ρητά την ισότητα των φύλων.

Θα ήθελα να προσθέσω ότι εκείνο που βοήθησε τρομερά την Ελλάδα να προχωρήσει προς την ισότητα, εκτός από όλα τα διεθνή που ήδη ανέφερα, είναι το γεγονός ότι το 1975, που ήταν και το Έτος της Γυναίκας, συντασσόταν το Σύνταγμα του '75. Και εκεί ασκήσαμε όλη μας την πίεση. Οι ελάχιστες οργανώσεις που ήμαστε τότε υπέρ, και μάλιστα με αντίδραση πολλών άλλων οργανώσεων – ας μην πω ποιών – ασκήσαμε όλη μας την πίεση, για να περιληφθεί ρητή διάταξη στο Σύνταγμα, για πρώτη φορά, που

να επιβάλει την ισότητα των φύλων (παρ. 2 του άρθρου 4)· αλλά και μία άλλη συνταγματική διάταξη η οποία να ορίζει ότι οι νόμοι που περιέχουν ανισότητες δεν θα ισχύουν πλέον μετά το τέλος του 1982 (παρ. 1 του άρθρου 116). Αυτό σημαίνει ότι θα ευρισκόμεθα από το 1983 προ νομοθετικού κενού για πάρα πολλά θέματα, αν η πολιτεία δεν εθέσπιζε νόμους οι οποίοι να εισάγουν πλέον την ισότητα εκεί που υπήρχε πριν ανισότητα. Εκτός από το οικογενειακό δίκαιο, που ήταν βασικό το ότι μεταρρυθμίστηκε, πρέπει να σας πω ότι μεταξύ 1981 και 1984, 1985 το πολύ, ψηφίστηκαν 14 νόμοι, οι οποίοι τροποποίησαν ισάριθμους άλλους νόμους που εισήγαν προηγουμένως ανισότητες, και στη θέση της ανισότητας καθιέρωσαν την ισότητα.

Το 1979 ψηφίζεται ένα κείμενο που εγώ το ονομάζω Ευαγγέλιο του φεμινισμού. Αυτό είναι η Σύμβαση για την Κατάργηση Όλων των Διακρίσεων λόγω Φύλου. Η λεγόμενη CEDAW. Αυτή η σύμβαση όχι μόνο επιβάλλει την ισότητα σε τομέα προς τομέα της ζωής και της δράσης, αλλά εισάγει και τα θετικά μέτρα, ποσοτώσεις κ.λπ. για την επίτευξη ουσιαστικής και όχι πλέον απλής τυπικής ισότητας των φύλων. Το 1983 η σύμβαση αυτή κυρώθηκε από την Ελλάδα. Οι πλείστοι ασχολούμενοι με το θέμα δεν γνωρίζουν ότι εφ' όσον κυρώθηκε αυτή η Σύμβαση, τα θετικά μέτρα είναι αναγνωρισμένα από ελληνικό πλέον νόμο. Διότι αφού κυρώθηκε η σύμβαση, είναι ελληνικός νόμος, και μάλιστα αυξημένου τυπικού κύρους έναντι άλλων. Όχι απλώς επιτρέπει, αλλά διατάσσει, επιτάσσει τη λήψη θετικών μέτρων, ώστε η ισότητα να γίνει ουσιαστική.

Που βρισκόμαστε τώρα; Τώρα ακριβώς βρισκόμαστε στον αγώνα για να γίνουν αυτά τα θετικά μέτρα πραγματικότητα για τη χώρα μας.

Πρέπει να πω ότι έχουμε εξελίξεις τελευταία πάρα πολύ σοβαρές στην Ελλάδα αλλά και σε όλο τον κόσμο σχετικά με αυτό το θέμα. Εκτός από αυτή τη Διεθνή Σύμβαση, που στις χώρες που κυρώθηκε αποτελεί νόμο της χώρας, πολλές χώρες, για να ενισχύσουν ακόμα περισσότερο τη λήψη των θετικών μέτρων, εισάγουν ανάλογες διατάξεις στα συντάγματα τους. Ήδη έχουν εισαγάγει τέτοιες διατάξεις η Γερμανία, η Αυστρία, ο Καναδάς, η Γαλλία τώρα πρόσφατα, η Ισπανία, η Πορτογαλία και πολλά κρατίδια γερμανικά ή ιταλικά. Γενικά, η κίνηση είναι προς αυτή την κατεύθυνση. Την υιοθέτησε και η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία, εκτός από ντιρεκτίβες, εισήγαγε τώρα και σχετική διάταξη στη Συνθήκη του Άμστερνταμ. Με άλλα λόγια, τα θετικά μέτρα διαδίδονται συνεχώς. Οι ποσοτώσεις και οι προτιμήσεις υπό όρους, όχι μόνο για τις γυναίκες – προσέξτε το αυτό – εισάγονται για όλες τις κοινωνικές κατηγορίες οι οποίες μειονεκτούν κοινωνικοοικονομικά. Η τυπική ισότητα πραγματικά δεν τους επιτρέπει να απολαύσουν ουσιαστική ισότητα στα δικαιώματα του ανθρώπου.

Εμείς στην Ελλάδα είχαμε δύο γεγονότα σημαντικά το

1998, τα οποία έδωσαν ισχυρότατη ώθηση προς αυτή την κατεύθυνση. Το ένα είναι ότι το Συμβούλιο Επικρατείας, σε ολομέλεια, δέχθηκε ότι οι ποσοτώσεις και τα θετικά μέτρα υπέρ των αδύνατων κοινωνικοοικονομικά κατηγοριών γενικά, και των γυναικών ειδικά, όχι μόνο δεν σημαίνουν ανισότητα, αλλά σημαίνουν ουσιαστική ισότητα. Και πέραν τούτου, η Βουλή των Ελλήνων αποφάσισε να εισηγηθεί την τροποποίηση του άρθρου 116 παρ. 2 του Συντάγματος, που επέτρεπε αποκλίσεις από την ισότητα, οι οποίες, φυσικά, στην πράξη εφαρμόζονταν εναντίον των γυναικών.

Πρέπει να γνωρίζετε ότι ο Σύνδεσμος έκανε αγώνα μεγάλο και για τα δύο αυτά θέματα, και στις δύο αυτές περιπτώσεις. Είς το Συμβούλιο Επικρατείας πρωτοστάτησε στην αλλαγή ο αείμνηστος Πρόεδρος Μποτόπουλος, η δε ομιλούσα συνέταξε μακρά μελέτη για τη στήριξη των θετικών μέτρων. Για το Ψήφισμα της Βουλής, για να τροποποιηθεί το Σύνταγμα μας, ώστε να εισαγάγει αυτά τα θετικά μέτρα, την πρόταση διατύπωσε η Κυρία Ψαρούδα-Μπενάκη, με βάση τις προτάσεις μας.

Τη στιγμή αυτή είμαστε σ' αυτό το σημείο: τώρα αγωνιζόμαστε, για να βγουν νόμοι ειδικοί, οι οποίοι θα εφαρμόσουν αυτή την ουσιαστική ισότητα σε διάφορες συγκεκριμένες περιπτώσεις, που σκανδαλωδώς εξακολουθεί ο παραγκωνισμός των γυναικών, και ας λέει ο νόμος ότι είναι όλοι ίσοι.

Και τώρα θα θίξω το καταληκτικό σημείο της ομιλίας μου. Τί κερδίσαμε και τί χάσαμε σ' αυτό τον αιώνα οι γυναίκες; Είναι πολλοί που λένε ότι περισσότερα χάσαμε. Άλλοι λένε ότι περισσότερα κερδίσαμε. Άλλοι λένε ότι δεν χάσαμε ουσιαστικά τίποτα. Η γνώμη μου είναι η εξής: Δεν υπάρχει καμμία αμφιβολία ότι κερδίσαμε πάρα πολλά. Αν με ρωτάτε εμένα, τα δύο μεγαλύτερα κοινωνικά επιτεύγματα του αιώνα που λήγει είναι η απελευθέρωση της γυναίκας στον κόσμο και η κατάργηση της αποικιοκρατίας. Αυτά τα δύο είναι τα μεγαλύτερα. Ούτε ότι πήγαμε στα άστρα, ούτε ότι δημιουργήσαμε τη Ντόλνυ. Αυτά είναι επιτεύγματα επιστημονικά και τεχνολογικά, τα οποία, αν θα βγούνε σε καλό ή σε κακό για τους ανθρώπους, αν θα τους καταστήσουν πιο ευτυχείς ή πιο δυστυχείς, θα το δείξει το μέλλον. Αλλά τα δύο επιτεύγματα που εγώ θεωρώ ως τα σημαντικότερα είναι βέβαιο ότι ελάττωσαν τη δυστυχία τεραστίου αριθμού ανθρώπων στον κόσμο. Όλων των ανθρώπων που ζούσαν στις αποικίες και του μισού πληθυσμού της γης, των γυναικών.

Γιατί βελτίωσαν τη θέση τους; Πρώτα πρώτα η γυναίκα έγινε ένα πλάσμα που στέκεται πλέον στα δικά του πόδια. Από τον καιρό που μπήκε στην εργασία, όσο πάει, όλο και περισσότερο στέκεται στα δικά της πόδια. Που σημαίνει ότι έχει πλέον την αξιοπρέπεια της και, επιπλέον, έχει τη δυνατότητα ρύθμισης της ζωής της και αξιοποίησης των δυνατοτήτων της σήμερα.

Άλλοτε, ενώ οι άνδρες είχαν τεράστια ποικιλία επαγγελμαμάτων να διαλέξουν, η γυναίκα έπρεπε να είναι νοικοκυρά και να μεγαλώνει παιδιά. Αυτές ήταν οι δραστηριότητές της. Τα αντίστοιχα επαγγέλματά της, αν "ο μη γένειτο" αναγκαζόταν να εργασθεί, ήταν υπηρέτρια ή δασκάλα. Και, βεβαίως, πόρνη για τη σεξουαλική εξυπηρέτηση του άνδρα. Αν είχε άλλες ικανότητες, θάβονταν κατά κανόνα.

Ένα άλλο κέρδος είναι ότι σήμερα η γυναίκα έχει πολύ περισσότερη ελευθερία στη ρύθμιση της ζωής της. Αποφασίζει η ίδια το γάμο της, το επάγγελμά της, την ασχολήσή της, τη χρήση της σεξουαλικής ελευθερίας της, της αναπαραγωγικής ελευθερίας της (δηλαδή αποφασίζει πόσα παιδιά θέλει να κάνει και πότε). Έχει το δικαίωμα, επί πλέον, της ρύθμισης, μαζί με τον τυχόν σύζυγο, των σχετικών με την οικογένεια και τα παιδιά. Διότι το νέο οικογενειακό δίκαιο της επιτρέπει όχι πλέον να είναι εκτελέστρια των αποφάσεων του άνδρα, όπως ήτανε μέχρι το 1983, αλλά να συναποφασίζει με το σύζυγο.

Μερικοί ισχυρίζονται: ναι, κερδίσαμε ίσως αυτά που λέτε, όμως επήλθαν άλλα κακά από την ισότητα. Ποια; Πρώτον, γεννιώνται, λέει, λιγότερα παιδιά. Λοιπόν σας λέω ότι, αυτό μεν σε παγκόσμια κλίμακα είναι το ευκαίριον, να γεννιώνται λιγότερα παιδιά, διότι κινδυνεύει η ανθρωπότητα να καταρρεύσει από το μεγάλο αριθμό των γεννήσεων. Όπως καταλαβαίνετε, πριν, αν διπλασιαζόταν ο πληθυσμός της γης σε 10 χρόνια, ας πούμε, αυτό σήμαινε ότι τα δύο δισεκατομμύρια γίνονταν τέσσερα. Αλλά τώρα, αν σε 10 χρόνια διπλασιαστεί, σημαίνει ότι από 6 δισεκατομμύρια γίνονται 12. Ας αφήσουμε και όλα τα άλλα κακά, όπως η καταστροφή του περιβάλλοντος, που βεβαίως κάνει τη γη πολύ πιο ανίκανη από πριν να διαθρέψει τον πληθυσμό της.

Ειδικά όμως για την Ευρώπη και για την Ελλάδα, ήθελα να σας πω τούτο. Έχω κάνει μια έρευνα από την οποία μου προκύπτει ότι δεν είναι οι εργαζόμενες γυναίκες μόνο που γεννούν τα λιγότερα παιδιά. Τα λιγότερα τα γεννούν και αυτές που δεν έχουν επάγγελμα. Δυστυχώς, πρέπει να πω ότι σε όλες τις χώρες του κόσμου, όταν δείτε ότι κατεβαίνει το ποσοστό των γεννήσεων, σημαίνει ότι ανεβαίνει το οικονομικό επίπεδο. Οι πιο φτωχές χώρες του κόσμου αποκτούν τα περισσότερα παιδιά. Αυτές που είναι οι πλουσιότερες κάνουν τα λιγότερα.

Γι'αυτό έχουν αρχίσει να μελετούν τις αιτίες και τους τρόπους με τους οποίους θα μπορέσουμε να ελαττώσουμε τις γεννήσεις στις φτωχές χώρες, και να τις αυξήσουμε στις εύπορες. Αιτίες είναι αφ'ενός η καλοζωία, η καλοπέραση, την οποία είναι φανερό ότι παρεμποδίζουν τα πολλά παιδιά, αφ'ετέρου όμως, να το πούμε κι αυτό, για να είμαστε αντικειμενικοί, η μεγαλύτερη συναίσθηση ευθύνης των γονέων των προηγμένων χωρών, όταν απο-

κτήσουν ένα παιδί. Πολύ περισσότερες απαιτήσεις για την ανατροφή του, την εκπαίδευση του και για τη σωστή του σταδιοδρομία. Στις χώρες του τρίτου κόσμου και του τέταρτου αδιαφορούν πλήρως για το τί θα γίνουν τα παιδιά τους. Ενδιαφέρονται μόνο να τα εκμεταλλευτούν οι ίδιοι ο γονείς. Και γεννοβολάνε ελεύθερα.

Επομένως, τα πράγματα δεν είναι απλά. Και είναι μεγάλο πρόβλημα ότι στην Ευρώπη και στις εύπορες ή πλούσιες χώρες η γεννητικότητα κατεβαίνει τόσο, ενώ ανεβαίνει στις χώρες που δεν μπορούν να ζήσουν τα παιδιά τους.

Όμως ο ΟΗΕ έχει αρχίσει και προτείνει νέα μέτρα. Να αποδεχθούμε, ως ένα σημείο φυσικά, τους ξένους οι οποίοι, με τις μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών (μετανάστες, πρόσφυγες κ.λπ.) έρχονται στις διάφορες χώρες, με επιλογή ποιους θέλουμε να αποδεχτούμε και ποιους όχι, δηλαδή με χάραξη σωστής μεταναστευτικής πολιτικής. Στην Ελλάδα, όπως ξέρετε, ο μεγαλύτερος αριθμός των γεννήσεων του προηγούμενου έτους είναι από ξένους, σε ξένες οικογένειες και όχι σε ελληνικές. Δεν είναι εύκολα τα πράγματα. Έχουν ανάγκη μελέτης, δεν εξαρτώνται από την ισότητα των φύλων, δεν εξαρτώνται από την εργασία της γυναίκας, αφού είναι γεγονός ότι και οι γυναίκες που δεν έχουν επάγγελμα το ίδιο γεννάνε λίγα παιδιά και μάλιστα στα οικονομικά προηγμένα κράτη.

Άλλο κακό που μας καταμαρτυρούν είναι τα περισσότερα διαζύγια. Και λένε ότι αυτό οφείλεται στην απελευθέρωση της γυναίκας. Δεν είμαι οπαδός, βέβαια, των πολλών διαζυγίων, όμως τα διαζύγια δεν είναι πάντοτε κακά. Πρέπει να πω ότι παρά να ζούνε τα παιδιά μέσα σε οικογένειες όπου οι γονείς περιφρονούν ο ένας τον άλλο, βρίσκονται ή αλληλοκακοποιούνται – κυρίως, όπως έχει αποδειχθεί, κακοποιούνται οι γυναίκες – είναι καλύτερο το διαζύγιο. Πολύ λιγότερα τραύματα θα υποστούν τα παιδιά, παρά αν ανατραφούν σε μία τέτοια οικογένεια. Πάντως εδώ νομίζω ότι είναι αναγκαία κάποια ψυχολογική βοήθεια και προς τις δύο πλευρές, άνδρες και γυναίκες, για να είναι περισσότερο ανεκτικοί και συμβιβαστικοί, ιδίως όταν έχουν αποκτήσει παιδιά.

Άλλα κακά που μας καταλογίζουν είναι η αύξηση της παιδικής εγκληματικότητας και της χρήσης των ναρκωτικών, γιατί οι μητέρες, λέει, δεν προσέχουν τα παιδιά τους. Εδώ έχω λόγο πλέον και ως εγκληματολόγος. Σας λέω λοιπόν ότι δεν είναι όπως τα λένε τα πράγματα, ότι οι γυναίκες δεν παρακολουθούν τα παιδιά. Δυστυχώς, όταν βλέπετε ότι αυξάνει η εγκληματικότητα σοβαρά ή και η χρήση των ναρκωτικών, πρέπει να υπάρχουν γενικοί κοινωνικοί αιτιώδεις παράγοντες οι οποίοι γεννούν αυτά τα φαινόμενα. Είναι πολύ πιθανό, ή μάλλον βέβαιο, ότι τα παιδιά που καταφεύγουν εκεί περνούν κρίσεις ψυχικές,

που τους δημιουργεί αυτή η κοινωνία, κυρίως στην εφηβία. Στην εφηβία, που έχει τόση ανάγκη το παιδί από κάποια πυξίδα ζωής, η κοινωνία μας δεν τους την προσφέρει. Δεν τους προσφέρει αξίες ηθικές, οι οποίες θα αποτελέσουν την πυξίδα της ζωής. Σ' αυτή την ηλικία ο άνθρωπος περνάει τη μεγαλύτερη κρίση της ζωής. Στην εφηβία ψάχνει να βρεί αξίες που θα αποτελέσουν τις κατευθυντήριες γραμμές της ζωής του. Σήμερα αυτές έχουν καταπέσει όλες. Δεν είναι θέμα μόνο μητέρας, αλλά και πατέρα, και προ παντός αξιών του περιρρέοντος κοινωνικού περιβάλλοντος, του σχολείου κ.λπ. Προσθέτω ότι μερικές φορές οι μη εργαζόμενες μητέρες είναι πολύ πιο αμελείς από τις εργαζόμενες. Υπάρχουν τόσες άλλες ασχολίες άμα θέλεις. Αλλά εκτός αυτού, δεν έχει τόση σημασία η διάρκεια της επαφής της μητέρας (ή του πατέρα) με το παιδί, αλλά η ποιότητα αυτής της επαφής. Ας μη ξεχνάμε και ότι η υπερβολική επέμβαση των γονέων στην εφηβική ηλικία είναι εξ ίσου κακή με την παραμέληση. Αυτό να το ξέρετε. Η υπερπροστασία βλάπτει όσο και η έλλειψη της προστασίας. Και πολλές φορές οι ανεπάγγελτες γυναίκες είναι κυριολεκτικά μάστιγες των παιδιών τους, που τα παρακολουθούν συνεχώς και κατά πόδας, τα καταπιέζουν και τους αφαιρούν την πρωτοβουλία. Αρχές προ παντός είναι ανάγκη να τους εμψύχσεις και όχι να μην τα αφήσεις να ανεξαρτοποιηθούν και να σχηματίσουν αυτοτελή προσωπικότητα.

Και τώρα λίγα λόγια, για να κλείσω. Σήμερα οι γυναίκες είμαστε ακόμα μεταξύ των καταπιεσμένων του κόσμου, αν και σε μεγάλο βαθμό περισσότερο απελευθερωμένες από πριν. Όμως, αγαπητοί φίλοι και φίλες, η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας οδηγεί σε καταστάσεις οι οποίες θα έχουν αρνητικό αποτέλεσμα, και για την περαιτέρω εξέλιξη των γυναικών και για την απελευθέρωση όλων των άλλων καταπιεσμένων ή αν θέλετε μη ευνοημένων κοινωνικών ομάδων. Η παγκοσμιοποίηση ανεβάζει τον αριθμό των φτωχών του κόσμου τρομερά, και το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών. Όπως βαδίζουμε, ίσως θα κυβερνάνε σε κάθε χώρα άνθρωποι όσα τα δάχτυλα των δύο χεριών χωρίς να αποτελούν εξουσία αναγνωρισμένη από τους θεσμούς της πολιτείας, λόγω ακριβώς της οικονομικής ισχύος την οποίαν απέκτησαν. Και αυτό σημαίνει ότι θα δείτε, δυστυχώς, αν όχι κατάλυση, συρρίκνωση των δημοκρατικών αρχών. Διότι όταν θεσμοί δημοκρατικοί αποδυναμώνονται, επειδή αντικαθίστανται από μη αναγνωρισμένες, μη εκλεγόμενες από το λαό και μη ελεγχόμενες εξουσίες, αυτό σημαίνει ότι η δημοκρατία δεν πάει καλά, και δεν ξέρουμε πού θα καταλήξει.

Για τις γυναίκες, ειδικά, πρέπει να πω ότι, επειδή οι γυναίκες έχει αποδειχθεί ότι αποτελούν τους φτωχότερους των φτωχών του κόσμου, ιδίως στον τρίτο κόσμο, αλλά και σε κάθε σχεδόν χώρα, κινδυνεύουν ακόμα περισσότερο από αυτή την αύξηση του χάσματος μεταξύ πλουσίων και φτωχών.

Αυτή τη στιγμή έχουμε υποχρέωση όλοι, στον αιώνα που μπήκε, όχι μόνο για τις γυναίκες, να κάνουμε νέους αγώνες, για να πάρουν η οικονομική παγκοσμιοποίηση και η ανάπτυξη ανθρώπινη μορφή. Σήμερα έχουν απάνθρωπη μορφή. Οποιοσδήποτε μεθόδους χρησιμοποιούν για να γίνουν πλουσιότεροι,πάμπλουτοι, οι ήδη πλούσιοι. Και οι φτωχοί γίνονται διαρκώς φτωχότεροι. Όσο για τις γυναίκες ο κίνδυνος είναι μεγαλύτερος,όπως επανέλαβα.

Άλλο πολύ κακό σύμπτωμα είναι και ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός. Μη νομίζετε ότι είναι τυχαίο, κάθε άλλο παρά τυχαίο είναι, και συνήθως απαντάται στις πιο πλούσιες χώρες, αυτές που διαθέτουν πετρέλαια κ.λπ. Όταν εμείς όλοι μιλάμε για δικαιώματα του ανθρώπου και ανεχόμαστε αυτή την εποχή χώρες που έχουν αφαιρέσει όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα από τη γυναίκα, είναι απαράδεκτη υποκρισία και συμφεροντολογία. Στο Αφγανιστάν σήμερα η γυναίκα δεν έχει δικαίωμα ούτε να βγει στο δρόμο, αν δεν συνοδεύεται από άνδρα της οικογένειάς της. Σε πολλές από αυτές τις φονταμενταλιστικές χώρες δεν έχει δικαίωμα να πάει σχολείο, δεν έχει δικαίωμα να πάει ούτε στο νοσοκομείο, γιατί ο γιατρός είναι άνδρας. Όταν ανέχεται η ανθρωπότητα τέτοια κατάσταση, ενώ από την άλλη μεριά προχωρούμε προς ουσιαστική ισότητα, εδώ δημιουργείται μία σχιζοφρενική κατάσταση, την οποία έχουμε υποχρέωση, στον αιώνα που μπήκε, να την κυριαρχήσουμε και εξουδετερώσουμε. Όταν ο ισλαμικός εξτρεμισμός συμμαχεί με το Βατικανό – και όχι μόνο – για να γυρίσει τις γυναίκες πίσω, επιβάλλεται η οργανωμένη αντίδρασή μας. Το Seattle είναι για μένα μία από τις πλέον ελπιδοφόρες εκδηλώσεις της εποχής μας. Διότι δείχνει έναρξη της κινητοποίησης των πολιτών για επέμβαση στην πορεία της ανθρωπότητας.

Εύχομαι ο 21ος αιώνας να είναι δικαιότερος για την ανθρωπότητα και πλέον ανθρώπινος. Είναι καθήκον όλων μας, να μην το ξεχνάμε. Αυτή τη στιγμή έχω αναλάβει και κάποια καινούργια καθήκοντα ως Πρόεδρος της Εθνικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, και αισθάνομαι αυξημένη υποχρέωση να το διακηρύξω. Δεν μπορούμε να ανεχόμαστε στον κόσμο τέτοιες βαριές καταπατήσεις, εκμηδενίσεις της ανθρωπίνης ιδιότητας, καθ'ήν στιγμήν από την άλλη πλουτίζουν βαρύτατα, εις βάρος των πολλών, ορισμένοι. Έχουμε καθήκον να συμβάλουμε στο να γίνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα αντικείμενο απόλαυσης από όλους τους ανθρώπους εξ ίσου. Και οι γυναίκες να συνεχίσουν την πρόοδο την οποία πραγματοποίησαν τον αιώνα που έληξε. Για το δικό τους καλό και για το γενικό κοινωνικό καλό. Ευχαριστώ για την προσοχή σας.